

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ БОГДАНА ЛЕПКОГО В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ТА ВИЩІЙ ШКОЛІ

Комінярська І., к. філол. наук (Кременець)

Пасічник О., к. філол. наук (Кременець)

УДК

ББК 83. 34УКР 6я 721

Вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі

У статті аналізуються особливості вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі. Увага акцентується на тому, що літературна спадщина письменника як представника літератури рідного краю вивчається в 5, 7 та 11 класах.

Ключові слова: Богдан Лепкий, літературна творчість, урок літератури.

The article analyses the peculiarities of studying the literary works of Bogdan Lepkyiy in the secondary and high school. The main attention is paid to the studying of literary heritage of the writer as the representative of literary of native region in 5th, 7th and 11th forms.

Key words: Bogdan Lepkyiy, literary works, lesson of literature.

У загальноосвітній системі шкільний предмет «Українська література» за роки нашої незалежності набуває особливої актуальності. Саме українська література є потужним носієм нації, її генетичного коду. Це надзвичайно важливий чинник в сьогоденні умовах глобалізації усього світового цивілізаційного простору і в індивідуальному національному самоусвідомленні. Українська література має стати важливим чинником витворення національної ідентичності без якої неможливо збудувати державу – Україну. І виховати свідомого українця [3, с.1]. Як шкільний предмет українська література виконує такі функції: пізнавальна, естетична і виховна. Це означає, що «кожен запропонований твір не лише відображає певну естетичну – художню дійсність, а й засобами мистецтва слова виховує українську людину» [3, с.2]. У 5-11 класах на вивчення предмету «Українська література» згідно Програми передбачено 70 годин, з яких 2 години відводиться на літературу рідного краю з метою виховання шанобливого ставлення до його митців «Як особливо обдарованих людей, співців рідної землі». Зокрема, п'ятикласники, семикласники та одинадцятикласники знайомляться із творчістю нашого крайнина Богдана Лепкого, у доробку якого – поеми й вірші, оповідання і повісті, літературознавчі праці, мемуари. Він досліджував творчість Тараса Шевченка, любив музику й малярство.

Починаючи з 1991 року в українську літературу повернулося багато інших митців-патріотів, серед яких ім'я Богдана Лепкого. Його життєвий і творчий шлях досліджував Б. Вальнюк, В. Качкан, Л. Кіліченко, Ф. Погребенник, М. Ткачук, В. Чиріба, М. Федунь та інші. Під час вивчення літератури рідного краю вчителям допомагають методичні поради Марії Федунь «Вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі» [8], конспекти уроків Р. Іванової «Літературні казки нашого краю» Богдан Лепкий «Казка про Ксеню і дванадцять місяців» [3], Г. Поплавської «У пошуках квітки щастя» (за творами Богдана Лепкого) [3], Н. Шандрук «Богдан Лепкий «Мотря». Образ Мазепи як державного діяча і людини» [3]. Мета статті – окреслити особливості вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі як представника літератури рідного краю.

Відповідно до програми регіонального курсу «Література рідного краю» (керівник авторського колективу Н. Ліщук), у тернопільському видавництві «Мандрівець» 2011 р. вийшла хрестоматія для учнів 5-11 класів «Література рідного краю». Це видання містить літературні портрети відомих письменників Тернопільщини, їх твори, довідкові матеріали з теорії літератури, цікаві факти у різних рубриках, а також запитання і завдання для контролю навчальних досягнень.

За програмою Інституту АПН педагогіки України для середньої загальноосвітньої школи відомості про життя Богдана Лепкого й текстуальне вивчення окремих його творів передбачено в п'ятому, сьомому та десятому класах. Так, п'ятикласники текстуально вивчають уривок з повісті «Орли», семикласники – поезії «Заспів», «Набик життя, журбо дрібна!», «Видиш, брате мій...», а десятикласники – твір на історичну тематику «Мазепа».

Згідно цієї програми розроблено методичні поради для вчителя української літератури щодо вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школі Марією Федунь [8]. Автор посібника окреслює, що повинні знати, вміти, з чим бути ознайомленими учні у процесі вивчення творчого спадку українського митця: *школярі повинні знати*: основні віхи та творчості Б. Лепкого; деталі перебування письменника у Німеччині; особливості творчого зв'язку із Т. Шевченком; твори галицького митця на історичну тематику; особливості віршованої спадщини поета; що таке афористичність та внутрішнє римування, історична правда та художній домисел; *школярі повинні вміти*: аналізувати поетичні твори Богдана Лепкого; знаходити у віршах поетичні образи; виявляти художні засоби у поезіях (анафору, антитезу та ін.); зіставляти віршові твори Б. Лепкого із поезіями І. Франка, Т. Шевченка; подавати словесне «малювання» до текстів віршів; висловлювати свої думки щодо проблем, які постають у творах Б. Лепкого; вмотивовано відповідати на запитання під час бесіди; вести дискусію; давати рецензію на відповідь товариша; складати порівняльну характеристику героїв прозового твору; досліджувати мову художнього прозового тексту; писати творчі роботи, в яких розкривати свої думки відносно проблем, піднятих митцем; *бути ознайомленими*: з літературним процесом, пов'язаним з іменем Б. Лепкого; з невідомими спогадами письменника; з творами українських авторів на історичну тематику; з мемуарними працями Б. Лепкого, відомими нині в Україні; з терміном «мемуари», значенням спогадової літератури; з історичною епохою Івана Мазепи; із відображенням постаті гетьмана в українській та світовій літературі.

За програмою «Література рідного краю» (упорядник Н. Ліщук) у рубриці «Літературні казки нашого краю» п'ятикласникам пропонується твір Богдана Лепкого «Казка про Ксеню і дванадцять місяців». Текст цієї казки вміщено у відповідній хрестоматії для 5 – 11 класів. У статті про Богдана Лепкого п'ятикласникам подається матеріал про мандрівний сюжет твору «Казка про Ксеню і дванадцять місяців», звернення до читача, теоретичний матеріал про віршову і прозову мову, казку, тест казки, матеріал для допитливих, запитання й завдання (наприклад, тестові).

На нашу думку, останні не завжди відповідають віковим особливостям учнів, передусім що стосується розділів «Вчимося визначати мовні засоби» і «Вчимося узагальнювати, фантазувати». Складним завданням також є пропозиція оформити альбом «Життєвими стежками Богдана Лепкого» та його презентація.

Цікаво буде роботу на уроці вивчення «Літературні казки нашого краю» Богдан Лепкий «Казка про Ксеню і дванадцять місяців» Р. Іванова. Формулюючи мету, вчитель враховує не тільки навчальні й розвиваючі моменти, а й виховний аспект. Адже твори нашого краянину плекають національну самосвідомість, патріотизм. Епіграфом до уроку слугують слова Богдана Лепкого: «Колисав мою калину Вітер рідного Поділля».

П'ятикласникам пропонується вибрати цілі уроку, доповнити їх власними, при тому цілі уроку враховують як знання біографічних відомостей про письменника, змісту його казки, так і теоретичний матеріал, розвиток мовлення.

Опановуючи навчальний матеріал, п'ятикласники по черзі розповідають найцікавіші епізоди із життя Богдана Лепкого. Зрозуміло, що вчитель повинен допомогти і порадити учням, на що саме звернути увагу, готуючись до переказу життєпису письменника.

У плані роботи на уроці зазначено «Читання та обговорення казки Б. Лепкого «Казка про Ксеню і дванадцять місяців». На нашу думку, п'ятикласники зможуть тільки виконати такі завдання, як складання плану казки, добір заголовку до кожного розділу, коментарі, зокрема ілюстрації. Ці ілюстрації учні зробили вдома після прочитання казки. Також вчитель пропонує зачитати уривки, які найбільше схвилювали п'ятикласників. Подібне завдання сприяє виробленню навичок виразного читання.

Заслуговує на увагу той факт, що вчитель організовує роботу в групах, запропонувавши продемонструвати інсценівки уривків з певних розділів казки Б. Лепкого.

На рефлексивно-оцінювальному стані учням пропонується використовувати прийом «Мікрофон», дати відповіді на запитання: «Після прочитання казки я зрозумів...».

Ми вважаємо, що саме така організація роботи п'ятикласників на уроці присвяченому Богдану Лепкому та його літературній казці сприяє досягненню сформульованої мети, зокрема, розвитку читацьких смаків школярів і вихованню поваги до українського слова.

За вже згаданою програмою «Література рідного краю» у 7 класі учні ознайомлюються з такими творами як поезії «Заспів», «Наука», «Карпати», «Журавлі», оповідання «Цвіт щастя». Вступна стаття, згаданий текст, запитання та завдання до них вміщено у хрестоматії.

Урок за творами Богдана Лепкого у пошуках «Квітки щастя» Г. Поплавська пропонує провести у формі засідання клубу любителів української літератури. Вчитель дуже вдало формулює мету уроку, узагальнення та систематизацію знань: розкрити глибину таланту Б. Лепкого, вчити учнів працювати з додатковою літературою, вправляти навички виразного читання, виховувати шану до видатних краян.

Як обладнання використовується портрет письменника, виставка книг, світлини Чорткова, Бережан, Львова та Кракова.

На уроці впроваджують заздалегідь підготовлені учні з розповідями про дитинство Б. Лепкого, про його навчання у Бережанах, Відні та Львові, про перебування у Кракові. Семикласники виразно читають вірші «Наука» й «Карпати». На нашу думку, доречно було б провести бесіду за змістом цих поезій, використовувати при тому запитання й завдання з хрестоматії «Література рідного краю».

Що стосується оповідання (автор конспекту уроку вживає термін «новела») «Цвіт щастя», то семикласники підготували інсценізацію уривку з неї. І лише в кінці уроку учням пропонується дати відповідь на запитання: чи зумів знайти своє щастя той маленький хлопчик із новели «Цвіт щастя»? Ми вважаємо, що доречно було б проаналізувати цей твір більш детально, зробивши його центральним для обговорення.

Саме так буде урок за темою «Б. Лепкий. Новела «Цвіт щастя» вчитель Л. Корчева. Після перевірки домашнього завдання, а саме виразного читання напам'ять поезії Б. Лепкого «Видиш, брате мій...» та бесіди за цим віршем, учитель більшу частину уроку присвячує роботі з текстом новели «Цвіт щастя». Увага учнів акцентується на образах-символах цього твору, на співставленні новели з народною легендою про цвіт папороті. На домашнє завдання учням пропонується дібрати вислови про щастя та виконати малюнки до новели.

Окремі вчителі у сьомому класі обирають для текстуального вивчення твір Богдана Лепкого «Мишка». Практично-методичні рекомендації щодо проведення такого уроку підготували І. Хроменко, керівник консультативно-тренінгового центру «Педагог». При тому вона пропонує використовувати педагогічну технологію розвитку критичного мислення учнів із застосуванням аналізу слідом за автором, тобто цілісного аналізу твору.

На початку уроку семикласники складають схематичну картку «Війна», тому що, як наголошує вчитель казка «Мишка» це твір про мишку та війну. Учитель організовує роботу за такими методами, як «Припущення на основі запропонованих слів», «Спрямоване читання».

Сценарій уроку розроблений таким чином, що учні мовчки читають текст казки і роблять зупинки. Перед кожною частиною вчитель ставить запитання, на які школярі, читаючи казку далі, знаходять відповіді.

Підсумовує урок бесіда. На нашу думку, саме таким чином і за такою технологією організована робота на уроці дозволяє повністю досягти поставленої мети, зокрема, розвивати навички вдумливого читання, критичного мислення, зв'язного мовлення.

У розділі «Література рідного краю» одиннадцятикласники ознайомлюються більш детально з Б.Лепким та його історичною повістю «Мотря».

Урок «Богдан Лепкий. «Мотря». Образ Мазепи як державного діяча і людини Н. Шандрук пропонує провести як урок-пошук істини. Перед учнями постає проблемне запитання: «Ким був Мазепа для України: зрадником чи патріотом, бездуховною чи благородною людиною?». Саме перша частина тетралогії «Мотря» дозволяє з'ясувати роль Івана Мазепи як людини та історичного діяча.

У методичному коментарі до уроку Н. Шандрук підкреслює, що учні отримали випереджувальні завдання – підготувати дослідницькі проекти. Одинадцятикласникам пропонується під час виступів школярів з інших груп законспектувати найважливіше.

Цікавими, на нашу думку є завдання для проектів: дослідити історію написання та побудови тетралогії «Мазепа»; які біографічні дані про гетьмана Мазепу дають нам історичні та літературні джерела; яким бачить Мазепу Богдан Лепкий у своєму творі «Мотря»? Навести цитати з тексту (зовнішність, риси характеру; подвижницька робота Мазепи в царині культури; виконання цих дослідницьких проектів, їх обговорення на уроці – ось шлях до досягнення мети.

Зокрема, Н. Шандрук сформулювала її як «з'ясувати, яку роль відіграв у історичній ролі України гетьман Мазепа, якими шляхами йшов, утверджуючи державність української нації; сформувати вміння і навички реставрації об'єктивної істини шляхом аналізу історичних фактів і літературного твору; виховувати бачення бути гідним нащадком наших великих предків [3,с.162]. Саме історична повість «Мотря» вводить учнів у складний суперечливий світ, у якому жив гетьман Мазепа, допомагає зробити висновок, ким він насправді був для України й українців.

На уроках української літератури в десятому класі – профільний рівень – текстуально вивчається поетична творчість Богдана Лепкого. У підручнику «Українська література для 10 класу» (К.: Освіта, 2010. – С. 389 – 393) автор розділу про поета проф. М.П.Ткачук запропонував розглядати лірику поета у річищі модерністських шукань митців угруповання «Молода Муза», до якого належав Богдан Лепкий. Микола Ткачук стверджує, що Богданові Лепкому «імпонували символістська поетика, культивована митцями Європи мелодійність, багатозначність художнього світу, що відбиває бентежні почуття, настрої, переживання» [Ткачук 2010: 390] Методист пропонує вчителю та учням під час аналізу поезії

Б.Лепкого «між предметні паралелі». Зокрема вірші циклу «В Розтоках» зіставити з поезією «Блакить» Стефана Малларме, оскільки в обох поетів «ідеальне, безкінечне, над особистісне втілюється в образі блакиті, що символізує ідеальний світ, до якого прагн душа ліричного героя». Особлива увага приділяється вивченню художнього образу України в ліриці Богдана Лепкого, зокрема акцентується на такому її аспекті як драматизм, що звучав у віршах 1914 – 1920 років. Автор розділу пропонує класичний взірць для учнів текстуальний аналіз поезії «Журавлі» (1912), а також продуманий методичний апарат, що пропонується в рубриках: «Підсумуйте прочитане», «Поміркуйте», «Аналізуємо твір», «Творче завдання», що, безперечно, допоможе й учням і вчителю у вивченні творчого портрета митця.

Отже, вивчення за програмою «Література рідного краю» життєпису й творчості Б. Лепкого сприяє, в першу чергу, вихованню учнів п'ятого, сьомого та десятого класів до рідного слова, національної самосвідомості, гордисть за наших видатних краян. Твори письменника сприяють вихованню патріотизму, гуманності, милосердя, любові до рідного краю, допомагають у формуванні загальнолюдських цінностей.

Література

Корачева 2011: Корчева Л.М. У пошуках щастя / Л.М.Корчева // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2011.– №28.– С.16 – 17.; Література рідного краю. 5-11 класи: хрестоматія. – Тернопіль:Мандрівець, 2011. – 600 с.; Література рідного краю. Тернопілля. 5 – 12 класи. Конспект уроків / Упоряд. Н. Ліщук. – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 228 с.; Міщенко О.І. Українська література. Підручник для 7 класу загальноосв. навч. закл. – К.: Генеза, 2017. – 288 с.; Погребенник Ф. Богдан Лепкий – український письменник з Поділля. – Тернопіль, 2005.; *Слоньовська 2007*: Слоньовська О. В. Українська література. Підручник для 7 класу загальноосв. навч. закл. – К.: Освіта, 2007. – 352 с.; *Ткачук 2006*: Ткачук М.П. Модерністський дискурс лірики та новел Богдана Лепкого. – Тернопіль, 2006.; Ткачук М.П. Богдан Лепкий // Ткачук М.П., Семенюк Г.Ф. Українська література. Підручник для 10 класу. / Профільний рівень. – К.: Освіта, 2010. – С. 389 – 393. *Федунь 2006*: Федунь М. Р. Вивчення творчості Богдана Лепкого в загальноосвітній школію Методичні поради для вчителя української літератури. – Ів.-Франк: Фоліант, 2006. – 40 с.; *Хроменко 2012*: Хроменко І. Сценарій уроку за технологією розвитку критичного мислення із застосуванням аналізу «Слідом за автором». // Зарубіжна література в школах України. – 2012. – №5. – С.11 – 14.

В статтє анализуєтєя особености изучения творчества Богдана Лепкого в общеобразовательной школе. Внимание акцентуєтєя на том, что литературное достояние писателя как представителя литературы рідного края изучаетєя в 5, 7, и 11 классах.

Ключевые слова: Богдан Лепкий, литературное творчество, урок литературы.

Ступінський В.Я. (Тернопіль)

Виховний потенціал уроків рідного краю (до вивчення повісті Б.Лепкого «Казка мого життя»)

У статті розглядаються методичні аспекти розкриття виховних можливостей вивчення літератури рідного краю на прикладі автобіографічної повісті Б.Лепкого «Казка мого життя». Зокрема розкриваються елементи процесу самостійної роботи над текстом, спрямовані на формування у школярів національної самосвідомості через любов і шану до родинних цінностей, глибоких знань історії рідного краю, відомостей про історичне минуле Батьківщини.

Ключові слова: література рідного краю, виховний процес, родине виховання, національна самосвідомість, аналіз твору, методика вивчення.

Хибною виявилась практикована впродовж багатьох десятиліть педагогічна ідея щодо доміантності у виховному процесі саме школи, а не сім'ї. Час показав, що на першому місці стоїть родинне виховання. Сімейні моральні устої формують чесноти особистості і залишаються практично незмінними протягом усього життя. Через сімейне виховання до дитини приходять усвідомлення національної ідентичності, зберігається пам'ять предків. Саме опора на збереження генетичної пам'яті цементує та цілісно вибудовує курс літературної дошкільної, шкільної та позашкільної освіти громадянина будь-якої країни. Не є винятком у цьому ряду і українська література як навчальний предмет, чільне місце у структурі якого посідають уроки з вивчення літератури рідного краю. У формуванні стрижневих людських рис допомагають твори, у яких відбито образ нашої малої Батьківщини через ознайомлення засобами літературного твору зі знайомими місцями, близькими серцю образами, пейзажами, звичаєвою традицією тощо.